

CELE I UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

TARGETS AND DETERMINANTS OF NATIONAL SECURITY

Rozprawy Społeczne, Nr 2 (VIII), 2014

Barbara Stefaniuk

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Stefaniuk B., (2014) *Cele i uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego*. Rozprawy Społeczne, 2 (VIII) s. 39-46

Streszczenie: Bezpieczeństwo narodowe to zdolność państwa do obrony swojego terytorium przed atakami z zewnątrz i wewnątrz. Podstawowe interesy narodowe oparte są na całościowej koncepcji bezpieczeństwa państwa, uwzględniającej aspekty polityczno-militarne, ekonomiczne, społeczne i ekologiczne. Interesy narodowe wynikają z fundamentalnych i niezmiennych wartości polskiego narodu, a ich realizacja stanowi dla państwa potrzebę nadrzędną. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej do tych wartości zalicza m.in. zapewnienie niepodległości, nienaruszalności terytorialnej, wolności, poszanowania praw człowieka łącznie z zachowaniem dziedzictwa narodowego oraz ochrona środowiska naturalnego w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, naród, funkcja, cel

Summary: National security is the country's ability to protect its own territory against the attacks from outside and inside. Basic national interests are based on the holistic concept of country security, taking into account the political-military, economic, social and ecological aspects. National interests stem from the fundamental and fixed values of the Polish nation and their realization is for the country the overriding necessity. The Constitution of the Republic of Poland considers, among others, ensuring independence, territorial inviolability, freedom, respect of human rights including maintaining national heritage and natural environment protection in the conditions of sustainable development to be these values.

Key words: security, nation, function, purpose

Wstęp

Bezpieczeństwo to pojęcie, które w swojej strukturze obejmuje wiele dziedzin naukowych, począwszy od politologii, prawa, ekonomii, przez socjologię, psychologię, a na naukach wojskowych kończąc. Nie są to wszystkie gałęzie nauki, które dla swoich potrzeb starają się je zaadaptować. W ogólnym znaczeniu termin „bezpieczeństwo” pochodzi z łacińskiego *sine cura*, co oznacza w dosłownym znaczeniu „stan niezagrożenia, spokoju, pewności”, wskazując, że oznacza poczucie pewności i ochrony przed niebezpieczeństwami (Korzeniowski 2012, s. 99). Najważniejszą potrzebą każdego człowieka jest potrzeba bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo uwzględniane jest w aspekcie ekonomicznym, psychicznym, osobistym, militarnym, ekologicznym, energetycznym, informacyjnym i socjalnym. Potrzeba bezpieczeństwa wynika z natury człowieka, który przystosowany jest do życia we wspólnocie. Tą wspólnotą jest naród połączony więzią etniczną, kulturowo – cywilizacyjną, która charakteryzuje się poczuciem własnej tożsamości grupowej i zdolnością do przekazywania jej kolejnym pokoleniom (Bańko 2000, s. 13). Wspólnota jest efektem długotrwałego procesu, trwałą wspólnotą historyczną, posiadającą własną kulturę, język, wartości, instytucje i terytorium.

Do realizacji celów naród tworzy państwo jako podstawową formę organizacji życia politycznego i społecznego (Prokuszynski 2012, s. 156). Państwo to obszar terytorialny podporządkowany jednemu suwerennemu ośrodkowi władzy politycznej, która jest władzą państwową. Głównym celem państwa jest zabezpieczenie podstawowych interesów narodowych, które tworzą ramy organizacyjne życia narodu, eksponują jego wartości, scalają rozmaite grupy, aby współdziałały dla dobra ogółu (Prokuszynski 2012, s. 41).

Bezpieczeństwo w świetle literatury

Pojęcie bezpieczeństwa jest najczęstszym z pojęć dotyczących funkcjonowania organizacji i całego społeczeństwa. Bezpieczeństwo narodowe to stan niezagrożonego spokoju, definiowany jako potrzeba istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, tożsamości, niezależności, ochrony poziomu i jakości życia (Jakubczak 2004, s. 124). Bezpieczeństwo utożsamiane jest głównie z siłą wojskową, według której zagrożenie definiowane jest jako agresja, a bezpieczeństwo to obrona militarna. Współczesne składniki bezpieczeństwa to - obok aspektów wojskowych i politycznych - głównie czynniki gospodarcze technologiczne, zasoby surowcowe oraz polityka państwa w zakresie ekologii, demografii, spraw społecznych i humanitarnych (Kitler 2011, s. 40). Bezpieczeństwo narodowe tworzy cały naród, chroniąc swe wartości oraz interesy narodowe, broniąc ich przed zagrożeniem militarnym i niemilitarnym, tworząc sprzyjające warunki w środowisku międzynarodowym. Jeśli bezpieczeń-

Adres do korespondencji: Barbara Stefaniuk, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, ul. Siderska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: stefbstraz998@wp.pl, tel. (83) 344-99-05

stwo narodowe jest najwyższą wartością i potrzebą narodu - głównym celem działań państwa, to obrona narodowa jest jego strukturą realizacyjną, chroniącą go przed zagrożeniem wewnętrznym i zewnętrznym. Obrona narodowa jest organizacją i działalnością państwa w zakresie ochrony i obrony przed zagrożeniami interesów narodowych (Jakubczak 2004, 63).

W strukturze Rzeczypospolitej Polskiej obrona narodowa w czasie pokoju obejmuje obronę państwa oraz Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej. Do narzędzi współczesnej obrony narodowej należą struktury organizacyjne państwa tj. organy władzy, służba zagraniczna, siły zbrojne, służba wywiadu, policja straż graniczna, straż pożarna, placówki naukowo-badawcze, obiekty i ośrodki kultury, służby inspekcyjne, stowarzyszenia pozarządowe oraz narzędzia niematerialne tj. morale narodowe, strategia polityki państwa, prawo państwowe, naukę, edukację i inne (Kitler 2011, s. 112-115).

Środkami obrony narodowej są środki polityczne, dyplomatyczne, gospodarcze, wojskowe, bezpieczeństwa publicznego i powszechnego, naukowe, techniczne, ekologiczne, normatywne i ideologiczne (Kitler 2011 108-109).

Bezpieczeństwo narodowe jest interesem narodowym, utożsamianym z trwaniem i narodu, czyli ochroną integralności i niezależności głównie politycznej (Kitler 2011, s. 45).

Oprócz trwania i przetrwania, bezpieczeństwo stanowią takie wartości, jak suwerenność, niezawisłość, przeżycie ludności, system społeczny i gospodarczy, prestiż na arenie międzynarodowej, ideologię, własnych obywateli za granicą, dostęp cywilizacyjny oraz standard życia obywateli. Bezpieczeństwo to proces, w którym stan bezpieczeństwa i jego organizacja podlegają nieustannym przemianom stosownie do naturalnych oddziaływań warunków bezpieczeństwa (Biała Kięga 2013, s. 4). Inna definicja bezpieczeństwa utożsamiana jest z naczelną potrzebą człowieka oraz grup społecznych (Głowacki 2004, s. 26).

Rysunek 1. Piramida Masłowa

Źródło: G. Nowacki, *Psychologia bezpieczeństwa*, AON, Warszawa 2004, s. 27.

Naczelną potrzebą bezpieczeństwa utożsamia się możliwością rozwoju, która zapewnia trwałą ochronę i wzbogacanie tożsamości jednostki. Współczesne pojęcie bezpieczeństwa narodowego zajmuje pierwszoplanową pozycję, która decyduje o losie jednostek, społeczności lokalnych, narodów lub państw. Składa się na to wiele czynników po pierwsze - znaczenie narodu utożsamiane jest jako

trwała wspólnota ludzi utworzona historycznie powstałej na gruncie wspólnoty losów, kultury, religii, języka, terytorium oraz życia gospodarczego przejawiającego się w świadomości narodowej członków (Kitler 2011, s. 89). Po drugie - znaczenie państwa narodowego, jako najwyższej formy organizacyjnej narodu dla realizacji własnych celów, gdzie priorytetem jest bezpieczeństwo narodowe. Po trzecie - to doświadczenia minionych wieków, wojen, grabieży majątku narodowego i zniewolenia w różnych okresach, które kształtują to bezpieczeństwo.

Funkcja państwa w dziedzinie bezpieczeństwa

Funkcje państwa w dziedzinie bezpieczeństwa można podzielić na wewnętrzną, gospodarczo-organizatorską, socjalną, kulturalno-wychowawczą oraz zewnętrzną (Jakubczak 2004, s. 69). Funkcja wewnętrzna państwa związana jest z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego, ochroną mienia, zdrowia społeczeństwa i środowiska oraz zabezpieczeniem trwałości w wewnętrznej strukturze - właściwych stosunków społecznych. Funkcja gospodarcza państwa polega na organizacji życia gospodarczego oraz stwarzaniu warunków do rozwoju działalności gospodarczej, a w konsekwencji do tworzenia materialnych podstaw bezpieczeństwa narodowego (Jakubczak 2004, s.69). Funkcja socjalna państwa to wszelkie działania na rzecz ubezpieczeń społecznych, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, bezpieczeństwa wykorzystania zasobów ludzkich. Funkcja kulturalno-wychowawcza polega na wpajaniu wiedzy, rozpowszechnianiu kultury, upowszechnianiu idei i wartości oraz kształtowanie postaw obywatelskich (Giereszewski 2013, s. 51-52). Funkcja zewnętrzna państwa sprowadza się do zapewnienia bezpieczeństwa państwa na zewnątrz, rozwijanie stosunków politycznych, gospodarczych i kulturalnych z innymi państwami, a także kontaktów międzynarodowych (Jakubczak 2004, s. 70).

Cel i istota bezpieczeństwa narodowego

Jeśli mówimy o dynamicznym zjawisku bezpieczeństwa danego podmiotu w sensie praktycznym, główne znaczenie ma jego aktywność, której celem jest zapewnienie możliwości przetrwania, rozwoju i realizacji własnych interesów w konkretnych warunkach, poprzez wykorzystywanie okoliczności sprzyjających, podejmowaniu wyzwań i redukcję ryzyka oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów (Koziej 2010, s. 2). Państwo, jako złożona struktura społeczna, usankcjonowana prawem, która kieruje się określonymi przez politykę długookresowymi celami. Realizacja tych celów przez państwo jest naturalnym jego przeznaczeniem. Państwa liberalne początkowo zabiegały głównie o utrzymanie władzy i bezpieczeństwa wewnętrznego, a także kształtowanie stosunków międzynarodowych.

Klasyfikacja bezpieczeństwa narodowego

W literaturze przedmiotu podział bezpieczeństwa dzieli się według następujących aspektów (Szymonik 2011, s. 15-16):

- podmiotowego tj. bezpieczeństwo narodowe, międzynarodowe, globalne.
- przedmiotowego tj. bezpieczeństwo polityczne, wojskowe, gospodarcze, społeczne, kulturowe, ideologiczne, ekologiczne, informacyjne i inne.
- przestrzennego tj. bezpieczeństwo personalne odnoszące się do indywidualnych ludzi, lokalne tj. narodowe, subregionalne, regionalne, ponadregionalne, globalne,
- czasu tj. stanu bezpieczeństwa i procesu bezpieczeństwa,
- sposobu organizowania tj. indywidualne - hegemizm, mocarstwowy, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie, sojusze, system bezpieczeństwa kooperacyjnego, system bezpieczeństwa zbiorowego.

Podstawą przedstawionej klasyfikacji są z zasady najistotniejsze cechy charakterystyczne danego obiektu lub procesu. W zakresie bezpieczeństwa należą do nich przede wszystkim tj. podmioty i obiekty bezpieczeństwa, rodzaje zagrożeń, sfery działalności ludzkiej. Typologia bezpieczeństwa powinna być konstruowana według trzech aspektów tj. podmiotowego, przedmiotowego i przestrzennego. Natomiast kwestia czasu jest immanentną cechą bezpieczeństwa, zarówno jako stanu i procesu, zaś sposób jego organizowania, to tylko proces, a nie rodzaj bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo jest niepodzielne. Niemniej, z różnorodnych przyczyn politycznych, społecznych, naukowych itp. Różne jego strony i płaszczyzny wymagają precyzowania, a najczęściej zawężania jego obszaru. Stąd też wynika potrzeba jego klasyfikowania.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się następujące rodzaje bezpieczeństwa (Szymonik 2011, s. 16-23):

- ze względu na obszar jakie obejmuje tj. bezpieczeństwo globalne, bezpieczeństwo międzynarodowe, bezpieczeństwo regionalne, bezpieczeństwo narodowe,
- ze względu na stosunek do obszaru państwa - bezpieczeństwo zewnętrzne i bezpieczeństwo wewnętrzne. Bezpieczeństwo ze względu na dziedzinę w jakiej występuje tj. bezpieczeństwo ekologiczne, ekonomiczne, energetyczne, fizyczne, informatyczne, kulturowe, militarne, polityczne i socjalne.

Zakres bezpieczeństwa narodowego

W opracowaniach naukowych, podręcznikach i materiałach źródłowych z obszaru nauk społecznych, bezpieczeństwo jest traktowane w różnych aspektach, tzn. jako niezależność albo tożsamość, pewność rozwoju i przetrwanie, a niektórzy politolodzy uznają również trwanie i jeszcze inne wartości. Im więcej opracowań, tym liczniej występują

te elementy bezpieczeństwa, choć nie zawsze mają uzasadnienie. Zapewnienie skutecznego bezpieczeństwa wewnętrznego jest istotnym elementem polityki i strategii wewnętrznej. Bezpieczeństwo wewnętrzne powinno zapewniać odpowiednio do oczekiwań jakość życia obywateli państwa, warunki rozwoju ekonomicznego i społecznego.

Zakres podmiotowy bezpieczeństwa narodowego

Bezpieczeństwo obejmuje różne obszary życia społecznego, których ranga rośnie wraz z rozwojem cywilizacji. W zależności od podmiotu, którego żywotne interesy są chronione przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, wyróżnia się bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe, które kształtowane jest w dwóch obszarach (Prokuszynski 2012, s. 48):

- wewnętrznym, które dotyczy zapewnienia stabilności wewnętrznej podmiotu bezpieczeństwa,
- zewnętrznym, które dotyczy przeciwdziałania zagrożeniom zewnętrznym.

Podstawą podziału są granice terytorialne - państwowe, kontynentalne, sojuszów, środowiskowe i innych podmiotów bezpieczeństwa. W warunkach globalizacji i internacjonalizacji życia społecznego, granica między bezpieczeństwem wewnętrznym i zewnętrznym jest silnie rozmyta, a wiele zagrożeń, w tym globalny terroryzm międzynarodowy, narkobiznes, katastrofy naturalne i ekologiczne trudno przypisać do wyraźnie określonego źródła. Niemniej, taki podział wydaje się być pożyteczny z praktycznego punktu widzenia. Przede wszystkim pozwala precyzyjnie klasyfikować konceptualne podejście w rozwiązywaniu problemu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Oprócz tego jest nieodzowny dla uświadomienia tego, że dla zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego potrzebne są inne metody, formy i sposoby, niż dla zewnętrznego.

Obecnie problemów narodowego bezpieczeństwa zewnętrznego nie można rozwiązać samodzielnie, dlatego konieczna jest współpraca różnych podmiotów bezpieczeństwa. Niemożliwe jest sprowadzenie zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego do ram granic narodowych. Optymalną drogą jego zapewnienia jest zapewnienie określonej równowagi swoich interesów z interesami innych państw i kompromisu w ramach bezpieczeństwa międzynarodowego. Niektórzy teoretycy bezpieczeństwa wyrażają pogląd, że ścisły podział na bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne jest nieaktualny, zwłaszcza po ataku terrorystycznym 11 września 2001 r. Można zgodzić się z takim poglądem, ale w odniesieniu do sfery tylko czysto militarnej. Bezpieczeństwo obejmuje również inne ważne, a możliwe ważniejsze sfery ekologiczną, ekonomiczną, które są wyraźnie rozdzielone wewnątrz i zewnątrz.

Definicja bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego

Bezpieczeństwo narodowe utożsamiane jest z bezpieczeństwem państwa, ponieważ wywodzi się z egzystencjalnych potrzeb ludzkich społeczności gwarantowanych przez państwo. Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego jest naczelnym zadaniem polityki zagranicznej państwa, zaś celem narodowej polityki bezpieczeństwa jest ochrona państwa i społeczeństwa przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi (Jakubczak 2004, s. 123). Bezpieczeństwo narodowe to ochrona wewnętrznych wartości jednostki, każdej grupy społecznej, narodu i państwa oraz zapewnianie warunków do realizacji zadań wynikających z tych wartości. Winno ono zapewnić m.in. ochronę takich wartości, tj. przeżycie ludności, system gospodarczy, prestiż państwa w środowisku międzynarodowym, interesy własnych obywateli za granicą, postęp gospodarczy oraz standard życia ludności (Strategia Bezpieczeństwa Narodowego, s. 4).

Spśród wymienionych wartości większość badaczy wyróżnia cztery podstawowe wartości narodowe: przetrwanie, integralność terytorialną, suwerenność i jakość życia. Poszczególne narody i państwa decydują indywidualnie o hierarchii wartości, które powinny być chronione w ramach narodowej polityki bezpieczeństwa, wybierając adekwatne środki. Ich dobór zależy od rodzaju i skali zagrożeń oraz możliwości państwa, jego koncepcji polityki bezpieczeństwa i polityki zagranicznej.

Ewolucja pojmowania bezpieczeństwa, rosnąca współzależność podmiotów stosunków międzynarodowych w jego zapewnianiu skutkuje odchodzeniem od modelu bezpieczeństwa, w którym podstawową rolę odgrywał czynnik siły, na rzecz innych czynników (Korzeniowski 2012, s. 99). Poszczególne podmioty zaczynają coraz silniej utożsamiać własne bezpieczeństwo z bezpieczeństwem innych podmiotów i państw. Sprzyja temu proces uznawania i rozumienia coraz większego wachlarza wartości jako uniwersalnych, wspólnych dla większości podmiotów bezpieczeństwa. Tym samym, interesy związane z bezpieczeństwem narodowym coraz częściej i głębiej utożsamiane są z interesami innych państw, przez co rośnie poczucie pewności i zaufania zarówno w stosunkach międzynarodowych - państwa są coraz bardziej otwarte na współpracę - w zakresie zapewniania bezpieczeństwa.

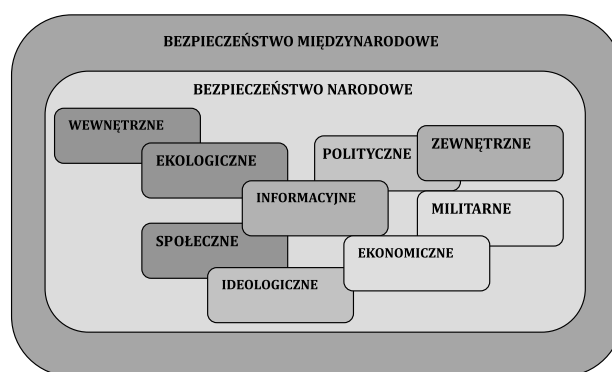
Bezpieczeństwo międzynarodowe ma szerszy zakres niż bezpieczeństwo narodowe, ponieważ kształtowane jest nie tylko przez państwa, chociaż ich rola jest pierwszoplanowa. Istotne znaczenie mają w tym zakresie inne podmioty bezpieczeństwa międzynarodowego tj. sojusze i organizacje międzynarodowe. W zasadzie do kształtowania bezpieczeństwa międzynarodowego może przysłużyć się każdy uczestnik stosunków międzynarodowych, bez względu na to czy respektuje powszechnie uznane normy i mechanizmy dotyczące bezpieczeństwa. Przykładem jest realizacja programów jądrowych przez Koreę Północną i Iran. Realizacja programów wpływa z jednej strony na obniżenie poziomu pewności bezpieczeństwa międzynarodowego, a jed-

nocześnie inspirują inne państwa do podejmowania odpowiednich działań w celu umocnienia tegoż bezpieczeństwa. Dlatego tak istotne jest rozróżnienie kategorii kształtowania od umacniania bezpieczeństwa.

W literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele definicji bezpieczeństwa międzynarodowego. Cechą wspólną bezpieczeństwa jest identyfikowanie bezpieczeństwa z pokojem i stabilnością oraz akcentowanie konieczności podejmowania wysiłków przez społeczność międzynarodową, ukierunkowaną na zapewnienie i utrzymanie optymalnego poziomu bezpieczeństwa (Korzeniowski, 2012, s. 100). Na tej podstawie można podjąć próbę zdefiniowania bezpieczeństwa międzynarodowego, jako ochrony systemu stosunków międzynarodowych przed zagrożeniami i destabilizacją, konfrontacją, konfliktami zbrojnymi i wojnami, zapewniającej wspólne i unilateralne bezpieczeństwo podmiotom systemu międzynarodowego, w którym funkcjonują mechanizmy przeciwdziałania i redukcji zagrożeń, akceptowane przez społeczność międzynarodową na gruncie przestrzegania zasady niestosowania siły w stosunkach międzynarodowych.

Klasyfikacja przedmiotowa bezpieczeństwa

W społeczeństwie żywotne interesy obiektów bezpieczeństwa podlegają oddziaływaniu różnorodnych zagrożeń, dlatego szczególne znaczenie praktyczne mają podziały rodzajów bezpieczeństwa, dotyczące różnych sfer działalności ludzkiej, w których przejawiają się dane zagrożenia. Według tej zasady klasyfikujemy żywotne interesy, zagrożenia i kierunki zapewniania bezpieczeństwa. Mimo, iż klasyfikacja ma charakter pomocniczy, wobec podziału podmiotowego, to jej znaczenie rośnie, ponieważ pozwala na bardziej precyzyjną analizę stanu bezpieczeństwa w określonej sferze i optymalne ustalenie kierunków umacniania bezpieczeństwa. Rysunek 2 przedstawia rodzaje bezpieczeństwa.

Rysunek 2. Rodzaje bezpieczeństwa

Źródło: W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System, AON, Warszawa 2011, s. 40.*

Bezpieczeństwo rozpatrywane przedmiotowo charakteryzuje się jako ochronę żywotnych interesów jednostki, społeczeństwa i państwa oraz zapewnienie możliwości skutecznego działania we wskazanej sferze działalności ludzkiej, przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi państwa (Stefaniuk 2013, s. 94).

Bezpieczeństwo polityczne dotyczy pewności przetrwania i rozwoju systemu politycznego danego państwa bądź ugrupowań państw. Swoim zasięgiem obejmuje stabilność społeczną oraz ustrojową państwa, czyli suwerenność wewnętrzną, związaną z rzeczywistą kontrolą określonego terytorium przez legalne władze podmiotu polityki. Bezpieczeństwo polityczne dotyczy przede wszystkim poziomu państwa, ale także poziomu systemu międzynarodowego oraz jednostki. Istotą bezpieczeństwa politycznego jest możliwość prowadzenia niezależnej polityki wewnętrznej i zagranicznej oraz sprawne rozwiązywanie problemów systemu państwa (Prokuszynski 2012, s. 43).

Bezpieczeństwo militarne dotyczy, przede wszystkim, następujących elementów tj. granic państwowych, sił zbrojnych, powstrzymywania szkolenia wojskowego, nauk wojskowych i przemysłu obronnego. Ten rodzaj bezpieczeństwa ma zapewnić pewność przetrwania i rozwoju państwa lub grupy państw i ludności wynikające z braku zagrożeń natury wojskowej, a w wypadku ich wystąpienia - gwarancję zdolności do odparcia agresji przy użyciu sił zbrojnych własnych i sojuszniczych. Z tą kategorią bezpieczeństwa wiążą się pojęcia tj. równowaga sił, sojusze, wyścig zbrojeń, rozbrojenie, proliferacja broni masowego rażenia. Bezpieczeństwo militarne zależy głównie od poziomu i stanu sił zbrojnych, paramilitarnych, a także budowania i funkcjonowania systemu bezpieczeństwa zbiorowego w regionie i udziału państw w sojuszach wojskowych (Prokuszynski 2012, s. 161).

Bezpieczeństwo ekonomiczne odnosi się do zagrożeń dla dobrobytu, swobodnego dostępu do rynków, środków finansowych i zasobów naturalnych, które zapewniają stabilny rozwój podmiotów bezpieczeństwa i utrzymanie jego pozycji międzynarodowej. Bezpieczeństwo ekonomiczne związane z utrzymaniem niezależnych zdolności produkcyjnych na potrzeby militarne. Bezpieczeństwo ekonomiczne oznacza pewność przetrwania i rozwoju systemu gospodarczego państwa oraz międzynarodowych organizacji ekonomicznych wraz z ich instrumentami, które gwarantują zachowanie odpowiedniej pozycji w międzynarodowych stosunkach gospodarczych. Bezpieczeństwo ekonomiczne zależy nie tylko od polityki państwa, ale również od sytuacji na rynku międzynarodowym oraz działań międzynarodowych instytucji finansowych, tj. Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy (Prokuszynski 2012, s. 159).

Bezpieczeństwo informacyjne jest jednym z najistotniejszych przedmiotowych przejawów bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego. Jego wartość wynika z tego, że przepływ i wymiana informacji stanowią podstawę do efektywnego funkcjonowania większości podmiotów stosunków międzynarodowych, życia społecznego oraz kształtującego się społeczeństwa informacyjnego, zarówno w wymiarze narodowym, jak i międzynarodowym. Tak więc bezpieczeństwo informatyczne, to pożądany

poziom ochrony niezbędnych zasobów informacyjnych, technologii ich tworzenia i wykorzystywania oraz praw podmiotów działalności informatycznej, która stanowi podstawę stabilnego funkcjonowania w każdych warunkach międzynarodowych oraz społecznych (Prokuszynski 2012, s. 203).

Bezpieczeństwo ekologiczne dotyczy zagrożeń trwałego rozwoju, zachowania środowiska naturalnego człowieka na poziomie koniecznym do przetrwania i rozwoju ludzkości. Bezpieczeństwo ekologiczne nie może być utożsamiane tylko z ochroną środowiska. Podstawowy, najogólniejszy cel w dziedzinie bezpieczeństwa ekologicznego, to utrzymanie i zagwarantowanie warunków, poczynając od skali lokalnej, a kończąc na globalnej, zapewniających pewność zdrowego życia mieszkańców w ich środowisku. Do tych zagrożeń zaliczono m.in. przeciwdziałanie nasilaniu się występowania efektu cieplarnianego i procesów niszczenia powłoki ozonowej, zabezpieczenie społeczeństwa przed skutkami ewentualnych awarii elektrowni atomowych i składowaniem odpadów radioaktywnych, minimalizowanie skutków zanieczyszczeń i skażeń przenoszonych przez wiatry oraz rzeki przepływające przez terytoria dwóch lub państw, ograniczenie skali niszczenia obszarów leśnych i zanieczyszczenia gleb, zapewnienie bezpieczeństwa ropo- i gazociągów, zabezpieczenie się na wypadek katastrof ekologicznych (Kitler 2011, s. 171).

Bezpieczeństwo kulturowe to przede wszystkim utrwalanie i podtrzymywanie wartości składających się na tożsamość kulturową narodu, państwa, ale też subregionu. Owe bezpieczeństwo polega na utrwalaniu i umacnianiu składników decydujących o jego ciągłości i tożsamości kulturowej, a więc tych, które zalicza się do tradycji kulturowych narodu, społeczności regionu lub innego podmiotu bezpieczeństwa. Treści wchodzące w skład bezpieczeństwa kulturowego cechuje duży subiektywizm. Wyrażają one bowiem wartości duchowe integrujące państwo lub społeczność kontynentu, a nawet organizacje międzynarodowe - Unia Europejska, często odwołują się do symboli będących pochodną tych wartości (Kitler 2012, s. 176).

Bezpieczeństwo społeczne to ogół środków ochrony i realizacji interesów społeczeństwa i państwa w sferze społecznej i socjalnej. Bezpieczeństwo społeczne ono zapewnić rozwój socjalnej struktury i stosunków w społeczeństwie, systemów zapewniania życia i socjalizacji ludzi. Ważnym elementem jest kształtowanie obrazu życia obecnego i przyszłego pokolenia zgodnie z potrzebami postępu. Bezpieczeństwo społeczne to socjalne zabezpieczenie obywateli. Na ich definiowanie, oprócz najwyższych organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo zewnętrzne państwa, wpływ posiadają struktury państwowe zajmujące się bezpieczeństwem wewnętrznym kraju, odpowiedzialne za realizację spraw socjalnych i społecznych (Giereszewski 2013, s. 75).

Wymiar przestrzenny bezpieczeństwa

Z przestrzennego punktu widzenia, bezpieczeństwo może być ujmowane jako: globalne, transregionalne, regionalne, subregionalne, lokalne, miejscowe, personalne dotyczące indywidualnych - osób. Począwszy od drugiej połowy XX wieku nastąpiła rosnąca liczba faktów i zjawisk świadczących o tym, że w świecie dokonują się procesy obejmujące zasięgiem całą ludzkość. Nadano im miano globalizacji, która objęta oddziaływaniem nie tylko handel, finanse, gospodarkę, kulturę, ale również sferę polityki i bezpieczeństwo. Tak więc **bezpieczeństwo globalne**, to zdolność zapewnienia rozwoju cywilizacji światowej, przeciwdziałania i zapobiegania katastrofom naturalnym w wymiarze globalnym oraz ochrona systemu wzajemnych relacji społeczności światowej przed destabilizacją, kryzysami, konfliktami zbrojnymi i wojnami. Można mówić, że bezpieczeństwo globalne polega na zapobieganiu, przeciwdziałaniu i zwalczaniu zagrożeń dla żywotnych interesów planety traktowanej jako jedność i całość. Bezpieczeństwo globalne ma kontekst obiektywny, naturalny, niezależny od woli i starań ludzkości. Jest następstwem odwiecznych, naturalnych procesów rozwojowych, przestrzennej ekspansji cywilizacyjnej. Bezpieczeństwo to ma także kontekst celowościowy, jako system bezpieczeństwa budowany dla przeciwstawienia się różnym zagrożeniom o skali globalnej (Nowak 2011, s. 132).

Bezpieczeństwo regionalne posiada długą tradycję. Funkcjonowało już w okresie nowożytnym, po pokoju westfalskim. Zostało usankcjonowane w Pakcie Ligii Narodów i Karcie Organizacji Narodów Zjednoczonych. Rozpad świata dwublokowego stworzył impuls do rozwoju nowego regionalizmu, zarówno na półkuli zachodniej, jak i wschodniej. Oddalona została groźba wojny powszechnej, w zamian nasiliły się i zaostrzyły problemy o mniejszym wymiarze - regionalnym. Decyduje o tym wymiar zagrożeń, które po zakończeniu zimnej wojny, mają charakter regionalny. Nie oznacza to, że w niesprzyjających okolicznościach nie mogą stać się globalnymi (Koziej 2008, s. 10).

Bezpieczeństwo regionalne - to ochrona systemu stosunków wzajemnych państw regionu przed zagrożeniami destabilizacji sytuacji, kryzysami, konfliktami zbrojnymi i wojnami o charakterze regionalnym. Buduje się je w oparciu o układ regionalny, który działa zawsze w obrębie jakiegoś regionu międzynarodowego tj. Europa, Azja, Ameryka Łacińska, Azja Południowo-Wschodnia. Powstanie regionalnej instytucji bezpieczeństwa często, choć nie zawsze, dokonuje się w oparciu o geograficzne granice regionu wytworzonego na płaszczyźnie współpracy funkcjonalnej. Geograficzny zasięg instytucji bezpieczeństwa może czasem być inny, bo poczucie wspólnoty bezpieczeństwa może być skierowane w stronę interesów gospodarczych. Stosunkowo częściej dzieje się tak w przypadkach sojuszy wojskowych, które w powojennym systemie międzynarodowym obejmowały obszar większy niż jeden region.

Podobnie definiowane jest bezpieczeństwo subregionalne. Dotyczy bowiem obszaru mniejszego niż region, np. Europy Środkowej, regionu Morza Bałtyckiego. Pozbawione jest sensu używanie kategorii **bezpieczeństwo ponadregionalne**, ponieważ dotyczyłoby wszystkich regionów i było nadrzędne wobec regionalnego. Trudno by było określić jego zasięg, a tym bardziej je budować. Pojęcie ponadregionalny wskazuje przede wszystkim, że jakieś działanie ma charakter szerszy niż lokalny i ma zastosowanie wewnątrzpaństwowe. W to miejsce, zaproponowano stosowanie kategorii **bezpieczeństwo transregionalne**, tym bardziej, że w praktyce utożsamiane jest z budowaniem bezpieczeństwa transatlantyckiego. Jego definicja jest tożsamą z bezpieczeństwem regionalnym, a różni je tylko obszar, na którym jest tworzone. Regionalizacja bezpieczeństwa powoduje, że w większym stopniu uwzględniana jest lokalna specyfika zagrożeń oraz metod i środków przeciwdziałania, szczególnie w sprawach ekologicznych i katastrof naturalnych. Coraz większe znaczenie ma więc kształtowanie lokalnego kompleksu bezpieczeństwa, co pozwala traktować o bezpieczeństwie lokalnym (Leszczyński, Gumieniak, Owczarek, Mochnocki, 2013, s. 33). **Bezpieczeństwo lokalne** obejmuje tylko część terytorium państwa lub społecznej wspólnoty, na danym terytorium. Obszar ten może być oddzielnym terytorium w granicach państwa, lub obejmować kilka podmiotów. Przez terytorium lokalne rozumie się jednorodny obszar obejmujący jeden lub kilka obiektów. Uwzględnia się przy tym świadomość społeczną ludności tego obszaru, która polega nie tylko utożsamianiu się z określoną okolicą, ale też uznaje się za odrębną od mieszkańców innych terenów, mających odmienne tradycje, nawyki, ekonomiczne i społeczne właściwości i interesy polityczne.

Z powyższego wynika, że bezpieczeństwo lokalne to ochrona żywotnych oraz ważnych interesów lokalnej wspólnoty społecznej i lokalnych instytucji bezpieczeństwa przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, a także zapewnienie warunków do prawidłowej realizacji interesów narodowych (Leszczyński i in., 2013, s. 36). Analogicznie definiuje się bezpieczeństwo na poziomie miejscowym. Poziom miejscowy obejmuje problemy bezpieczeństwa zarówno wielkich miast, dzielnic, a także powiatów i gmin czyli jednostek administracyjnych mających status samorządowy. Jednostkom administracyjnym zagrażają charakterystyczne, w dużej części, zagrożenia dla żywotnych interesów jednostki i wspólnoty społecznej tj. bezrobocie, brak niezbędnej infrastruktury społecznej i bytowej, względna niedostępność opieki lekarskiej, innych usług, niski poziom komunikacji, ubóstwo (Giereszewski 2013, s. 69-71).

Organizacja bezpieczeństwa narodowego

W historii przedstawiono wiele sposobów organizowania i zapewniania bezpieczeństwa. Niektóre z nich znalazły zastosowanie, niektóre funkcjonują tylko w sferze postulatywnej. Realnie funkcjonują w połączeniu z kombinacją różnych sposobów

zapewniania bezpieczeństwa, niemniej dla celów badawczych i dydaktycznych podejmuje się ich typologizację. Większość prac dotyczących bezpieczeństwa traktuje koncepcje i sposoby jego budowania, jako oddzielny rodzaj, którego wyróżnikiem jest sposób organizowania. Wydaje się, że należałoby by raczej mówić o koncepcjach budowania bezpieczeństwa, takich jak (Koziej 2008, s. 24):

- koncepcja bezpieczeństwa zbiorowego,
- koncepcja bezpieczeństwa wspólnego,
- koncepcja bezpieczeństwa wszechstronnego,
- koncepcja bezpieczeństwa defensywnego,
- koncepcja bezpieczeństwa kooperacyjnego,
- koncepcja bezpieczeństwa indywidualnego.

Koncepcja zbiorowego bezpieczeństwa opiera się na kantowskim przekonaniu, że możliwym i pożądanym jest powstanie federacji republikańskich rządów, która utrzyma pokój na świecie. W okresie zimnej wojny zyskała na znaczeniu koncentrując się przede wszystkim na sprawach militarnych. Zbudowany według koncepcji **system bezpieczeństwa zbiorowego** miałyby przewyżczać logikę równowagi sił, która zdaniem jego zwolenników była przyczyną konfliktów (Koziej 2008, s. 16-18). Koncepcja oparta jest głównie na prawnych zobowiązaniach państw do wyrzeczenia się przez członków danego systemu bezpieczeństwa np. Narodów Zjednoczonych lub innego ugrupowania regionalnego - użycia siły wobec przeciwnika oraz ich zobowiązaniu do przyjęcia z pomocą każdemu z członków systemu, na którego dokonano agresji. Wymaga więc solidarnego zobowiązania się członków społeczności międzynarodowej do zbiorowego przeciwstawiania się naruszeniom bezpieczeństwa międzynarodowego przyjmując za podstawę bezpieczeństwo wszystkich i wspólne przedsięwzięcia, które przeciwdziałyby wszelkim naruszeniom bezpieczeństwa.

Każdy system bezpieczeństwa zbiorowego poza założeniami prawnymi i politycznymi wymaga istnienia odpowiedniej instytucji posiadającej legitymację prawnomiędzynarodową, która by go autoryzowała i wymuszała przestrzeganie stosowania się do jego zasad oraz należytego przygotowania uczestników do funkcjonowania w ramach ustalonych reguł. Warunek ten nie dotyczy zbiorowej obrony, która może przyjąć formę luźnej koalicji, ale może też, jak na przykład w NATO, być w znacznej mierze zinstytucjonalizowana. Według kryterium pełnionych funkcji, zadaniem zbiorowej obrony jest ochrona państw członkowskich przed agresją zewnętrzną za pomocą środków militarnych. Bezpieczeństwo wspólne, defensywne, kooperatywne i wszechstronne to tylko różne warianty bezpieczeństwa zbiorowego.

Istota koncepcji bezpieczeństwa wszechstronnego oddaje jego wielowymiarowy charakter. Celem bezpieczeństwa wszechstronnego jest zapobieganie konfliktom i ich rozwiązywanie, przeciwdziałanie i ochronę przed takimi zagrożeniami tj. niedorozwój gospodarczy, spory handlowe, niekontrolowana migracja, degradacja środowiska naturalnego, przemyt narkotyków, terroryzm i in. W koncepcji

pominięto czynniki wojskowe, preferując pokojowe rozwiązywanie problemów za pomocą środków politycznych, ekonomicznych kulturowych, prawnych i innych. Obejmuje m.in. stabilizację instytucji demokratycznych, rzady prawa, respekt dla praw człowieka, stworzenie gospodarki rynkowej oraz znaczącą współpracę w dziedzinie ekonomicznej, kulturalnej i ekologicznej.

Najbardziej efektywnym i odpowiadającym wymaganiom współczesności jest kooperacyjny sposób zapewniania bezpieczeństwa, funkcjonujący w nauce jako bezpieczeństwo kooperacyjne. Współczesne definiowanie pojęcia bezpieczeństwo kooperacyjne zostało wypracowane w NATO. Zgodnie z tą definicją Sojusz Północnoatlantycki został uznany za integralną część struktury kooperacyjnego bezpieczeństwa europejskiego. W tym rozumieniu kooperacyjne zapewnianie bezpieczeństwa zakłada budowanie systemu współzależnych, współpracujących ze sobą i wzajemnie uzupełniających się podmiotów stosunków międzynarodowych bezpieczeństwa oraz kompleksowe ujmowanie bezpieczeństwa, jako reakcję na istniejące i przewidywane zagrożenia.

Podsumowanie

Podstawowe cele polityki bezpieczeństwa narodowego wynikają z podstawowego narzędzia polityki bezpieczeństwa, jakim jest Strategia Bezpieczeństwa Narodowego. Kierunki są niezmiennie związane z ochroną suwerenności, niepodległości i niezawisłości Rzeczypospolitej, utrzymaniem nienaruszalności granic i integralności terytorialnej kraju. Polityka państwa służy zapewnieniu bezpieczeństwa obywateli Polski, przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności oraz demokratycznego porządku w państwie, stworzeniu dobrych warunków do cywilizacyjnego i gospodarczego rozwoju Polski oraz wzrostu dobrobytu jej obywateli. Celem bezpieczeństwa jest ochrona dziedzictwa narodowego i tożsamości narodowej, realizacji zobowiązań sojuszniczych oraz obroną interesów państwa polskiego. Zakłada się, że głównym warunkiem sukcesu państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa, jeśli tylko jest możliwe hierarchizowanie podstawowych celów polityki państwa według kryterium wartości. Jeśli bezpieczeństwo jest najwyższą wartością, to również cele bezpieczeństwa piastują podobną pozycję wobec innych celów polityki państwa, a najwyższym celem polityki państwa polskiego, jest bezpieczeństwo i dobrobyt obywateli.

Literatura:

1. Bańko M. (2000), *Inny słownik języka polskiego*, Polskie Wydawnictwa Naukowe Warszawa, s. 13.
2. Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego (2013), Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa, s. 4
3. Giereszewski J. (2013), *Organizacja systemu bez-*

- pieczeństwa społecznego*, Difin Warszawa, s. 51-52, 134.
4. Głowacki (2006), *Psychologia bezpieczeństwa*, Akademia Obrony Narodowej Warszawa, s. 6, 10.
  5. Jakubczak R. (2006), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Bellona Warszawa, s. 63, 124.
  6. Kitler W. (2011), *Bezpieczeństwo Narodowe RP, Podstawowe kategorie, Uwarunkowania, System*. Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa s.112-115.
  7. Korzeniowski L. (2012), *Bezpieczeństwo teoria i praktyka*, Difin Warszawa, s. 99-100.
  8. Koziej S. (2010) *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa (skrypt internetowy)*, Warszawa- Ursynów, s. 2, 16.
  9. Leszczyński M. Gumieniak A. Owczarek L. Mochocki R. (2013), *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa, s. 33, 36.
  10. Nowak E. (2011), *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa, s. 132.
  11. Prokuszyński W. (2010), *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionelanej im. Alcide De Gasperi w Józefowie, Józefów, s. 41, 48, 43, 156.
  12. Sobolewski G. (2010), *Organizacja i funkcjonowanie centrum zarządzania kryzysowego*, AON, Warszawa.
  13. Stefaniuk B. (2013), *Udział elementów krajowego systemu ratowniczo – gaśniczego w zarządzaniu kryzysowym na przykładzie powiatu bialskiego*, Akademia Obrony Narodowej Warszawa, s.94.
  14. Szymonik A. (2011), *Organizacja i funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Difin, s.15-16 -23).
  15. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2007, s.4.